

КОСМОГОНИСКИОТ КАРАКТЕР НА АНТРОПОМОРФНИТЕ МОТИВИ СО ЖЕНСКИ ОБЕЛЕЖЈА ВО МАКЕДОНСКАТА ТРАДИЦИОНАЛНА ТЕКСТИЛНА ОРНАМЕНТИКА

Јасминка Ристовска Пиличкова

Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје

Датум на прием: 26.7.2025

Апстракт: Во посочениот труд ќе бидат анализирани примери од македонската традиционална текстилна орнаментика, во кои, како доминантни се јавуваат антропоморфните мотиви со женски обележја, прикажани во родилна поза, т.н. родилки или пак во типот „Potnia theron“. Двете групи содржат низа варијанти и модификации, како дел од посложени композициски целини, кои ѝ припаѓаат на везбената орнаментика на: невестинските, обредно-празничните, венчалните кошули, поврзани со идејата на плодност и благосостојба, со нагласени апотропејски елементи. Нивната редуцирана појава, ограничена само на одредени облековни форми карактеристични за женската обредно-празнична носија, упатува на заклучокот дека во неа се содржани низа семантички елементи и архетипски кодови поврзани со семиотичките и со иконографските наративи препознаени во постарите модели на т.н. „големи мајки“, во културите што се развивале на поширокиот медитерански басен во подолог временски период, започнувајќи од периодот на неолитот и подоцна. Имајќи го предвид обредно-апотропејскиот карактер на празничната, невестинската носија од Македонија, во чија орнаментика се јавува претставата на „големата мајка родилка“ и владетелка на сиот свет, сметаме дека нејзиниот лик во целост кореспондира со основната биолошка функција на жената, а тоа е моќта и способноста да раѓа, изразувајќи ја воедно позицијата и улогата на древните архетипски „божици мајки“, која ја имале тие во колективната меморија на Македонците.

Клучни зборови: орнаментика, космогониски наративи, родилки, жена-родилка-билка

Антропоморфните мотиви во кои се аспектирани биолошките функции на жената се застапени во орнаментиката на традиционалните македонски везови со посложена композициска структура и обредна функција. Нивната редуцирана појава, ограничена само на одредени облековни форми карактеристични за женската обредно-празнична носија оди во прилог на нивното исклучително значење, кое го имале тие во традиционалната култура на македонскиот народ и на неговата културна меморија. И покрај низата специфики поврзани со значењето и со функцијата на овој тип носија, условена воедно и од регионалните ликовно-естетски особености на дадениот тип носија, сметаме дека во нив се содржани низа ликовно-семантички елементи, базирани со архетипскиот модел на „големата мајка“ (*Magna Mater* и *Terra Mater*) од која, според различните митски светогледи и митолошки наративи, настанал космосот или светот во целина, односно сиот жив свет и

култот што го имале тие во културите развивани на просторите на поширокиот индоевропски ареал, особено блиски и сродни на моделите на овие „големи божици“, препознаени во просторите на медитеранскиот басен од периодот на неолитот и подоцна. Во анализата на овој тип мотиви ќе се задржиме на двата основни модели: „родилки“ од типот „големата мајка“ и „дама, т.е. господар на животните“, познати во научната литература и како *Potnia theron* (Хомер 2013: кн. 21, 468; Walter 1987: 149), препознаени во македонската традиционална везбена орнаментика (Ристовска Пиличкова 2024: 115–120). Притоа, фокусот на истражувањето ќе биде ставен не само на примерите на овие иконографски типови на антропоморфни мотиви, туку и на архетипските кодови базирани на постарите иконографски наративи и митологеми, поврзани со култот на овие божици, развивани во подолг временски период во поширокиот медитерански културен ареал. При утврдувањето на спецификите на овој тип мотиви, доминантни во однос на целокупната композиција пројавени во македонската традиционална текстилна орнаментика, ќе истакнеме дека иако постојат големи стилски разлики во начинот на третирањето на формата, колоритот, техниките на изведба и терминологијата, нивното семантичко-обредно значење практично останува неизменето, и неретко го детерминира името на везот, т.е. името на кошулата.

Сликата на родилката во везовите од Скопско

Мотивите со антропоморфен карактер во кој се еманирани мотивите со женски карактеристики и функции ги среќаваме на неколку везови од Скопска Блатија, како дел од орнаментиката на празничните, обредните женски кошули. Таков е примерот со везот на женската кошула *мала јурмена*¹, изработен од волнени нитки во *алова*, *џувезна*, *модра*, зелена и црна боја, и жолта срма, во техниките: *облиз*, *йолнеж* (*наурезно*), *йредигла*, *чейрица*, *коска*, *крсџено* (подлачен бод) и *џеѓели*. Посочената кошула спаѓа во групата празнични – *арчлии кошули*, кои ја носеле девојките и помладите жени од регионот на Скопско, сè до првите децении на 20 век.² Долницата на кошулата –

¹ Податоците за кошулата *мала јурмена* се земени од информаторката Ивана Илиева, родена 1902 година, во селото Горно Соње, Скопско. Оваа кошула таа ја изработила на 17-годишна возраст. АИФ папка, бр. 44, Скопско. Теренски материјал собран на 24.5.1953 год.

² Младите девојки, кои се заучувале на вез, оваа кошула ја изработувале третата година од своето учење на везење. Се сметало дека со изработката на оваа кошула девојката ги совладала вештините за везење. АИФ папка бр. 44, рег. бр. 38, с. Усје, Скопско.

*мала јурмена*³ на долниот стан и *бочникој* е орнаментирана со вертикалните мотиви *вејка* или *вејка*, *ујиче*, *јровези* и *чикмиња* и има низа варијации (види: Хаџи-Ристић 1969, сл. 18). Везот на *бочникој* е составен од еден мотив *ујиче* или *кукла*, како кај кошулата *јурмена* (с. Долно Соње, Скопско) и *две вејки*, а предниот стан со мотивите *јпри вејки* и *две ујичиња*, притоа *ујичињата* се оформени без везбените елементи *јровези* и *чикмиња*. Вертикалниот мотив *вејка*,⁴ во горниот и страничен дел дополнително е украсен со ромбоидниот мотив *крстина*, *крвче* или *крвче од вејка*. Појавата на овие мотиви, распоредени во условен полукруг на врвот и од двете страни на *вејката*, можеме да ги толкуваме како елементи кои ги симболизираат фазите на движење на сонцето по небото, означувајќи ја надземната, земната и подземната зона, прикажана во хоризонтален план. Кај некои примери од вез, просторот околу *вејката* дополнително може да е орнаментиран и со други поситни геометриски мотиви со соларен карактер. Од надворешната страна, *вејката* е оформена со цикцак-мотивот *облаз* изработен во црна боја, во техниката на вез *јравица* и *крст* (еден прав бод – *јравица* и еден бод накос – *крст*),⁵ а нејзиниот средишен дел со еден централен вертикален елемент – асоцијација на космичката оска и на нејзиното протегање низ зоните на светот. Од двете страни на вертикалната оска, се наоѓаат по два правоаголни елементи – *решетки*, чија внатрешност е поделена на седум дела, во црвена и во златна боја, можна парадигма на седумте небесни зони. Во средишниот дел, вертикалната оска и *решетката* се оформени со седум ситни ромбоидни мотиви, во црвена и во златна боја. Мотивот *вејке*, освен на *бочникој* е застапен и во орнаментиката на предниот стан на женската кошула *мала јурмена*. Просторот меѓу *вејките*, во долниот дел е оформен со антропоморфниот мотив, кој кореспондира со сликата на женска фигура во родилна поза именувана и како *кукла*, оформена во горниот дел со мотивот *ујиче*, сличен на мотивот *ујкина жлава*, од претходно посочените везови. Над овој мотив вообичаено се издигаат еден или три вертикални елементи *јровези*, оформени на врвот со мотивот *крсче*, од типот решеткаст ромб, како што е примерот со везот на женската кошула *ујкина жлава*, од с. Усје (Скопско),⁶ или

³ Вез од кошула *мала јурмена*, с. Долно Соње, Скопско, изработен 1939 год. АИФ инв. бр. 141/1-а, *завезоци*.

⁴ Мотивот *вејки* од везот на кошулата *мала јурмена* е со височина од 17 см, *јровезиите* – 23,5 см, а порабниот вез *јровезокој* – 3 см. АИФ папка бр. 44, рег. бр. 38.

⁵ Теренски материјал собран на 24.5.1953 год., од информатор Трпа Блажева, родена 1873 год. во селото Усје, Скопско. АИФ папка бр. 44, рег. бр. 38.

⁶ Вез од долница од женска кошула *ујкина жлава*, с. Усје, Скопско, АИФ инв. бр. 123-а.

пак на една друга од Скопска Блатија.⁷ Имајќи ја предвид вертикалната проекција на овој мотив, истиот можеме да го толкуваме и како симболична претстава на мотивот на кулата (Ристовска Пиличкова 2009: 127–133), но и како вертикална космогониска проекција на светот. Кај посочените везови, сликата на женската фигура е решена дијаметрално, во колорит на црвена (алова) и златна боја (жолта срма).

Сл. 1: Вез од долница на женска празнична кошула *јурмена*. Мотиви: *кукла*, *вејке*, *крсџиче* (*крсџина*). Везбени елементи: *џровези*, с. Долно Соње, Скопско, АИФ инв. бр. 279, цртежи (извор: Ј. Ристовска Пиличкова)

Сл. 2: Вез од долница на женска празнична кошула *ујкина глава*. Мотиви: *кукли*, *вејка*, *амајли*, *џровез*, *крсџиче*, с. Усје, Скопска Блатија. АИФ инв. бр. 132-а, завезоци (извор: Ј. Ристовска Пиличкова)

Телото е оформено во вид на осмоаголник, чија внатрешност е поделена крстовидно на две златни и две црвени половини, дополнително украсено со ситни геометриски елементи од типот *зрна*, и тоа четири поставени кружно во средишниот дел на торзото и по еден на секој екстремитет – појава која кореспондира со древните претстави на ликот на божицата, покровителка на плодноста и на раѓањето. При анализата на овој антропоморфен мотив посебно внимание ќе посветиме на оформувањето на главата, која е оформена лисесто, со два горни роговидни протоми и еден централен ромбоиден мотив (крстовидно означен), колористички решени во црвена и во златна боја, од чиј средишен дел се издига еден *алов* елемент, кој може да го толкуваме како асоцијација на соларниот диск, поставен меѓу двата назабни, роговидни елементи, често присутен кај овој тип антропоморфни мотиви во везовите од Скопска Блатија. Во обид да го протолкуваме значењето на овие елементи, ќе се повикаме на ликовните претстави на постарите женски божества, кои, како еден од своите атрибути, го имаат соларниот диск и роговите како симболи на

⁷ Вез од долница на женска празнична кошула. Мотиви: *кукла*, *вејке*, *крсџиче*, с. Усје, Скопска Блатија. АИФ инв. бр. 255, цртежи.

својата божествена моќ, силата и плодноста. Според некои истражувачи, завиените овенски рогови (еден од атрибутите на: Амон, Амун Амон Ра, Амон-Зевс, и др. – види кај Ристовска Пиличкова 2024: 140–142) имаат соларно обележје, додека, пак, извишените рогови на бикот со соларен диск меѓу нив, кои ги среќаваме кај египетските божици на плодноста Изида и Хатор, според својот карактер се *лунарни* и се надоврзуваат на постарите неолитски женски божици од анадолиската висорамнина. Во прилог на ова е искажувањето на О. Менгхин, кој смета дека појавата на биволските (кравји) рогови кај големите божества на плодноста е еден од најзначајните амблеми на божествената „голема мајка“ (Magna Mater). Нивната појава во иконографијата (или во идолите во облик на ова животно) на неолитските култури речиси секогаш ја означува присутноста на *големата божица на радоста* (види: Chevalier & Gheerbrant 1983: 563). Сметаме дека појавата на роговидните елементи со соларен диск кај посочениот антропоморфен мотив и на сличните од тој тип, застапени во македонската везбена орнаментика, во целост ја изразуваат идејата на големите божици на плодноста, кои го манифестираат женскиот (лунарен) принцип, со нагласени фитоморфни елементи.

Со слична вертикална градба на композицијата е везот на долницата на женската кошула *ушкина глава* од регионот на Скопска Блатија (с. Усје),⁸ чиј преден *сџан* е орнаментиран со вертикалните елементи *вејки* и антропоморфните мотиви т.н. *ушкина глава*, поставени наизменично еден до друг, низ целата должина на предниот и на задниот стан, со еден тризабен мотив поставен на врвот на *вејката*. Везот е изработен на памучно платно со волнени и жолти срмени нитки, во темно црвена – *винесџа*, темно сина, зелена, розова – *шекерлија* и црна боја, во техниките: *шегел*, *предишечко*, *облоз*, *јунеж*, *насиј*, *прав бог*, *крсџина* и *йоџиџи*. Посочената композиција според својата стилска и иконографска интерпретација е слична со везот на една друга кошула од Скопско, со таа разлика што во орнаментиката на оваа кошула е прикажана само антропоморфна фигура со роговидни протоми на главата, поставена под небесниот свод во форма на буквата *П*, т.н. *насиј*. Потврда за нејзиниот небесен карактер, ни даваат ситните ѕвездени елементи поставени под *сводот*, околу антропоморфната фигура, именувана како *корењачка*. Двете композиции се дел од орнаментиката на невестинските и празничните кошули од истиот регион, па оттука за очекување е тие да се дел од една иста семантичка целина. Во прилог на ова е и нивната терминологија: *кукла*, *вејка* или *корењачка*, т.е. *двеше кукли*, *двеше*

⁸ Вез од долница на женска кошула, с. Усје, Скопско. АИФ инв. бр. 255, цртежи.

вејки, корењачка и сл., која оди во прилог на нивната поврзаност со древните женски божества на плодноста и на вегетацијата. Во тој контекст, тие кореспондираат со ромбоидните мотиви со куки, застапени во орнаментиката на македонските, но и на т.н. „пиротски“ и „чипровски“ килими, именувани како *корењачка* (Пирот, Србија), односно *ипројска жабица*, *косиенурка*, *корњача* или *желва* (Чипровци, Бугарија) (Витковић-Жикић 2001: Таб. IV, сл. 4; Велев 1960: сл. 274).

Космогонискиот карактер на антропоморфните мотиви од типот „големата мајка“, може да се проследи во орнаментиката на везот на долницата на невестинската кошула *џерџевлија*, од регионот на Скопска Блатија⁹, во чијшто централен дел доминира антропоморфната фигура во родилна поза (*кукла* или *сокај*, т.е. *сокајче*) со орнитоморфен код (горни и долни протоми) и со свездовидна глава. Просторот околу неа е исполнет со неколку вида кружни и квадратни елементи поставени во рамка околу двојниот мотив, во форма на буквата „Г“ (т.н. *џерџев* или *кривале*), во златножолта боја (срма) – асоцијација со „небесните порти“, изразувајќи го на тој начин преминот кон сакрализираното, небесно пространство. Во прилог на нејзиниот астрален, небесен карактер се и низата мотиви, именувани како: *свезди*, *крстиче*, *месечина*, *облаз* и сл., кои се дел од оваа сложена композициска целина (Ристовска Пиличкова 2020: 39). Нејзиниот дуален, хтонски карактер – како владетелка на сиот свет, се потврдува и преку појавата на мотивите: *койиџа*, *џускини заби*, *рибина коска*, поставени во долниот дел на везот од долницата, детерминирајќи ја на тој начин долната, земна – хтонска зона. Антропоморфните мотиви од типот фитоморфизирани родилки – мајки именувани како *кукла* се доминантни во орнаментиката на празничните *арчиш кошули* од Скопска Блатија и се јавуваат во низа варијанти, што оди во прилог на нивното исклучително значење што го имале тие во традиционалната култура на населението од тој регион.

Модел: „мајка – ќерка“

Во везбената орнаментика на женската носија од регионот на Скопско се застапени антропоморфни мотиви во родилна поза како жена раѓа друга слична на неа, претставена во вид на антропоморфизирана фигура со роговидни протоми на главата, во кои се манифестира континуумот на раѓање: мајка – ќерка. Посочената композиција е поставена во долниот заден дел на женска празнична

⁹ Вез на невестинска кошула *џерџевлија*, с. Булачани, Скопска Блатија. АИФ инв. бр. 247, цртежи.

кошула од с. Булачани, Скопско.¹⁰ Во дадената композиција, торзото и екстремитетите на двете фигури се во црна боја, додека пак главата, двата правоаголни елементи поставени од двете страни на торзото и долниот дел од нозете колористички се решени дијахрониски, во црвена и жолта (срмена) боја. Ваквото структурално колористичко третирање на елементите, покрај естетската впечатливост, овозможува полесно препознавање и дефинирање на постоечките форми. Фигурата на родилката е геометриски оформена во поза на раѓање со раширени долни екстремитети, поставени надолу. Горните и долните екстремитети завршуваат во форма на тројноназабени запци, додека пак торзото е оформено шестоаголно. Широко поставените, условно означени, раце, слично како и „главата“ (црвени очи и златна уста) се колористички решени во црно-златна боја. Во горниот дел е поставен мотив во вид на стилизиран цвет, како симбол што ја изразува нејзината врска со вегетацијата и со плодноста. Посочениот трилесест мотив ги обединува двата странични мотиви со антропоморфни црти поставени во горниот дел на „телото“ оформено шестоаголно, со што се добива впечаток на полицефално (повеќеглаво, двоглаво/триглаво) божество. Во обидот да се утврди формата и функцијата на долните екстремитети поставени во вид на раширени долни екстремитети (нозе), како и триаголниот елемент што го раѓа таа, дополнително украсен со срмен вез во форма на зрно, може да се констатира дека станува збор за еден архаичен модел на родилка. Спротивно на темниот колорит на овој мотив, долните екстремитети поставени во форма на буквата *П*, се оформени во црвено-златна боја, позиција што можеме да ја толкуваме како асоцијација на небесен свод, односно примордијална слика на митската небесна кука, за што потврда ни даваат ситните свездовидни елементи расфрлани во просторот меѓу сводот и родилката. За разлика од централниот лик на родилката, кој е само означен условно (главата е обликувана во форма на триаголник со пет латици), ликот на фигурата што го раѓа таа има ромбоидно оформена глава, со јасно означени закосени очи и роговидни протоми, поставени во горниот дел. Останатиот дел од торзото е речиси идентичен како и фигурата на родилката, со таа разлика што изостанува небесниот свод, односно долниот дел на нозете се поставени хоризонтално. Во централниот дел (торзото), двете фигури се оформени со еден кружен елемент со впишан крст (идеограм за бесконечното и цикличното движење на универзумот, на совршенството и на вечноста) (Chevalier & Gheerbrant 1983: 322). Наведената композиција, поставена симетрично од двете страни на предниот и задниот стан на долницата, претставува дел од една

¹⁰ Вез од долница на женска кошула од с. Булачани, Скопско. АИФ инв. бр. 180, текстил.

поголема композициска целина. Внатрешниот меѓупростор е исполнет со триаголен елемент – *амајлија*, *амајличиња*,¹¹ дополнително украсен со три вертикални низи од ситни ромбоидни мотиви, т.н. *йровези*, поставени во горниот дел над нив. Појавата на овие мотиви во посочената композиција, освен апотропејски, има и фитоморфен карактер, на што укажува и нивната терминологија, како и фитоморфизираната иконографија. За разлика од овој вез, континуумот на раѓање, изразен преку односот *мајка* – *ќерка* може да се проследи во везот на долницата на некои обредни кошули од Мариовско и од Битолско-прилепско Поле, и тоа преку мотивите – *куклиџе*.¹²

Сликата на „големата мајка“ во везовите од Мариовско

Карактеристично за овие везови е појавата на стилизирана антропоморфна фигура прикажана со рацете свиени околу половината, како што е везот на *реборникои* од женската кошула од Прилепско Поле, на кој доминира антропоморфната фигура со женски елементи, чија глава е оформена условно во вид на решеткав ромб со краци, т.н. *роџои*. При оформувањето на овој антропоморфен лик, долниот дел од телото (здолништето) е изоставено, означено само во форма на триаголник кој континуирано се надоврзува со следниот антропоморфен мотив. Композицијата е хиерархиски поставена во три низи, со идентични мотиви кои, во согласност со својата иконографија би можеле да ги категоризираме како женски. Во горниот дел на композицијата доминира сликата на стилизираната женска фигура со рацете спуштени надолу, орнаментирана во пределот под градите со мотивот на ромб со краци, акцентиран во централниот дел со две *зрна* во жолта боја.

Посочените антропоморфни мотиви именувани како *кукли* – *куклиња*, заедно со ситни петоаголни мотиви поставени на *йодвезои* на долницата, т.н. *ковчежиња* (именувани и како *куџиџије*), ги среќаваме и во орнаментиката на *околнојо* од женската *мариовска кошула* од с.

¹¹ Овој термин го среќаваме и во везот на женската кошула орнаментирана со мотивот *две кукли*, именуван и како *двеше вејки* од регионот на Скопска Блатија, АИФ инв. бр. 233, цртежи.

¹² *Околно*, *йола* и *бочник* од женска кошула, с. Кривогаштани, Прилепско. АИФ инв. бр. 221, текстил. Купена на терен во ноември 1954 год., од Блага Ристеска Соколова – 18-годишна. Кошулата изработена околу 1880 год. ја наследила од баба си. Според друга информаторка од истото село, Најденка Лукароска (60 год.), вели дека истиот орнамент – *ко мариовско*, се везел и во „нејзино време“. Овој вез е регистриран и во с. Ореово (*Мало Мариово*) и во с. Маргари (Прилепско).

Маргари, Прилепско.¹³ Кај оваа кошула, чиј образец најверојатно потекнува од Мариовско, везот на *йолаџа* е оформен со мотиви на стилизирана женска фигура, која во речиси идентична варијанта е застапена и во орнаментиката на *йолаџа* од женската кошула од с. Кривогаштани (Прилепско). Кај посочените везови фигурата е стилизирано оформена, со широко своновидно здолниште (со слична форма како и кај фигурите на минојските „змиски божици“), и полукружно свиени раце поставени околу половината. Долниот дел на здолништето е оформено дополнително со мотивот на *лачен крст*, кој пак отсуствува кај претходно посочениот пример. И кај двата веза главата е назначена условно, акцентирана во централниот дел со еден точкест елемент и нагласени роговидни протоми – елементи што го изразуваат нејзиниот божествен карактер. Од страните се поставени конфронтирани зооморфни фигури и два поситни зрачести мотиви, поставени под нив, т.н. *срџчиња* и *бајрачиња*.¹⁴ Везот на кошулата од с. Маргари дополнително е оформен со петоаголни мотиви – можна асоцијација на кука или на храм, на што ни укажуваат зрачестите роговидни елементи поставени во горниот дел на мотивот. За разлика од него, во везот од с. Кривогаштани отсуствува овој мотив, односно како негов семантички еквивалент се јавува поситен триаголен мотив со накосени линии, поставени над него. Везот и кај двата примери е надополнет со ситни мотиви во жолта боја од типот *зрна*, изработен со волнени конци на памучна основа, во техниките: *лозено*, *йолнеж*, *шравци*, *йајраска* и *ојшиено*, во колорит во кои доминира црвената – *аловаџа* и црната боја, со акценти од жолтата, *џувезнаџа* и белата боја.

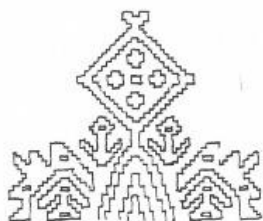
Во фитоморфизирана варијанта, оваа композиција ја среќаваме во орнаментиката на истоимената *мариовска кошула* од с. Тополчани (Прилепско).¹⁵ Структурата на композицијата на овој вез е речиси идентичен со претходно посочените, со таа разлика што како дополнителни елементи се јавуваат низа фитоморфни мотиви, поставени во просторот околу централната фигура со женски обележја. При оформувањето на нејзиниот лик отсуствуваат горните екстремитети, но како константа остануваат роговидните протоми на главата и широкото свонесто здолниште, украсено во внатрешноста со еден поситен триаголен мотив и рамнострани крст со три жолти, зрнести елементи поставени околу него. *Околноџо*, како и кај останатите кошули е оформено со мотивите *кукли*, од страните орнаментирани со ромбоидните мотиви со запци, именувани како

¹³ Вез од *околно* на женска *мариовска кошула*, с. Маргари, Прилепско, АИФ инв. бр. 730, цртежи. Сликата на родилката во оваа композиција се повторува пет пати по вертикала.

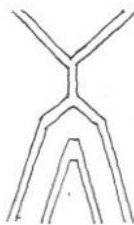
¹⁴ Според теренските материјали. АИФ инв. бр. 370, цртежи.

¹⁵ Вез од *йола* и *околно* на женска *мариовска кошула*, с. Тополчани, Прилепско. АИФ инв. бр. 765, цртежи.

машко *йеџле* (во Мариовско). Една од модификациите кај овој вез е и појавата на S-овидните мотиви (од типот *клуче*), поставени во долниот дел на везот. Во посочената композиција, централниот мотив се јавува во вид на концентричен ромб поставен над триаголник, оформен од околу со ситни точкести елементи, слично како и кај претходно посочените примери.¹⁶ Во речиси идентична, но постилизирана форма е еден друг вез, застапен на бојот на женската кошула од с. Долно Ореово (Мало Мариово).¹⁷ Карактеристика за овој вез е што при оформувањето на женската фигура изоставена е главата, но сочувани се роговидните елементи, како нејзино обележје. Останатите елементи се слични со погоре посочените мотиви, со таа разлика што под мотивот *ушайџка* се појавува еден друг петокрак елемент со жолт точкест елемент (од типот *јајца, зрна*), поставен во централниот дел. Како една од варијантите на оваа везбена композиција, каде што посочените мотиви се модифицирани до степен на целосна стилизација, сметам дека е и везот од долницата на женската кошула од с. Долно Ореово (Мало Мариово). Мотивите од посочениот вез и покрај нагласената геометризација, ја сочувале основната орнаментална шема, карактеристична за овој тип композиции.

Сл. 3: Цртеж од вез на женска кошула од Мариово. Мотиви: *корење, глава, ушайџки и крилја*

Сл. 4: Мотив: *корење*, Мариово (цртеж: Ѓ. Здравев)

Сл. 5: Мотив: *корење*, Мариово

Интерференцијата на сликата на родилката и ромбот како идеограм на женската плодност (вулва), може да ја проследиме во орнаментиката на бојот од женската кошула од с. Жиово (Мариово).¹⁸ Карактеристично за овој вез е тоа што наместо антропоморфната фигура со роговидни протоми, се јавува ромбоидниот мотив со решеткаст ромб во внатрешноста, чии краци вообичаено се именувани

¹⁶ Овој мотив 4 до 5 пати вертикално се повторува во везот на бојот.

¹⁷ Вез од *околно* и бој од женска кошула, мотив на бој *корењешо*, с. Долно Ореово (Мало Мариово), Битолско, АИФ инв. бр. 1528, цртежи.

¹⁸ *Околно* и бој од женска кошула, с. Жиово (Мало Мариово), Битолско, АИФ инв. бр. 439, текстил.

како *роџој*. Овие ромбоидни елементи се јавуваат и во долната зона на везот, поставени од двете страни на централниот мотив оформен во вид на ромб со триаголник во долниот дел (најчесто именуван како *корее*). Во горниот страничен дел, везот е оформен со два крстовидни мотиви, кои се повторуваат и во пределот на *околно*, поставени во ромбоидна рамка слична на мотивите *џри шайчиња*, кај останатите кошули. Појавата на овие крстовидни мотиви во корелација со ромбоидните, најверојатно е резултат на процесот на христијанизацијата, кој континуирано се одвивал во рамките на поширокиот словенско-христијански ареал. Сличностите што се јавуваат на иконографско и на термилошко ниво, меѓу овој и останатите везови од овој тип, уште еднаш ја потврдуваат семантичката поврзаност на ромбот како идеограм на женската плодност и роговидните протоми како симболи на древните женски божици. Како модифицирана варијанта на овој семантички модел во кој е аспектирано женското творечко начело, ќе го посочиме и везот на *џолаша* од еден друг постар тип на женска т.н. *џишувана* кошула, од с. Маргари, во чија орнаментика доминира ромбоиден мотив со триаголник во долниот дел (од типот *корее*)¹⁹ и два странични геометризирани мотиви, поставени конфронтирано. Иако во посочениот вез, наместо антропоморфниот мотив со женски обележја се јавува мотивот на ромб поставен над триаголник, сметам дека тие имаат иста семантичка содржина, со идентична структура на композицијата. Оттука за очекување е страничните конфронтирани мотиви да претставуваат манифестација на некое митско композитно животно, чиј иконографски паралели ги препознаваме во орнаментиката на еден турски килим од 15 век, именувано како *horoz* (мак. петел).²⁰ Иконографските паралели меѓу нив и сличните мотиви од тој тип именувани како *ушајки*, *ушајка* (терминологија која упатува на врска со шатките), може да ги детерминираме како водни птици, кои, според народните легенди на Словените, учествуваат во создавањето во светот (Гура 1997: 667; Ристовска Пиличкова 2021: 83–90), истовремено поврзани и со свадбените обреди како симболи на невестата, односно девојката (Гура 1997: 669). Една од спецификите на оваа кошула е и везот на *џодвезој*, оформен со ситни кружни мотиви

¹⁹ Вез од *околно* на постар тип женска т.н. *џишувана кошула*, с. Маргари, Прилепско. АИФ инв. бр. 733, цртежи. Кошулата е сопственост на Калина Стевова, родена 1890 год., с. Маргари, Прилепско Поле. Везот на *џолаша* е сочинет од 4–5 мотиви изработени во: алова, темноцрвена и црна боја и жолта срма.

²⁰ Види: (Görgünay-Kirzioğlu 2001: сл. 148, црт. 40) – мотив на птица (петел, тур. *horoz*) од ткаен килим од 15 век, Konya Mevlâna Müzesi; исто сл. 147, црт. 39 – мотив на петел од селџучки ткаен килим орнаментиран со ромбоидни мотиви со краци (тур. *sakmak*), од 1899/1900 г.

со 16 лачни краци изработени од жолта срма. Основата на везот е во алова боја, со акценти од темноцрвена, како и црна и жолта срма, изработена во техниката *йишувано*. Во нешто изменета, фитоморфизирана варијанта, овој вез е дел и од орнаментиката на бојот т.н. *орлеанскиџе* од женската кошула *йириџе ѓлаи* од с. Ореово, Мариово.²¹ Во композиција, освен централниот ромбоиден мотив, т.н. *ѓлава*, оформен во внатрешноста со четири странични и еден централен точкест елемент, се јавуваат и мотивите на две конфронтирани фантазмагорични животни т.н. *ушайки*, двата петоаголни мотиви – асоцијација на кука, како и низа поситни фитоморфни мотиви, т.н. *криља*. Петоаголните мотиви, исто како и *ушайкиџе*, се поставени странично под триаголниот елемент *коренје*, а фитоморфните околу централниот мотив исто како и ситните зрнести елементи во жолта боја, именувани како *јајца*. Везот на *околнџо* на посочената кошула е оформен од ромбоидните мотиви *йири ѓлаи*, оформени во внатрешноста со решеткав ромб и ситните мотиви *јајца*, поставени странично (4+1). Посочените мотиви, поставени околу централниот ромбоиден мотив – семантички еквивалент на божицата на плодноста, го дефинираат нејзиниот космогониски карактер како создателка на сиот растителен и животински свет.

Анализата на посочените елементи, од типот: роговидна божица, двоглава, т.е. триглава родилка, небесен свод – свездено небо и двоглаво т.е. триглаво роговидно божество, мајка – ќерка, во кои се манифестира семантичка структура на митското космогониско раѓање, ја истакнува можноста тие да бидат идентификувани на исто семантичко ниво, односно да претставуваат двоен израз на една иста содржина, во кои, ликот на „роговидната родилка“ се манифестира во ликот на божица, која раѓа друго „роговидно божество“ – ќерка. Во обид да го утврдиме нивното значење и функција, ќе се обидеме, појавата на посочениот лик на родилката во везбената орнаментика од Скопско и од Мариовско, да ги споредиме со сличните митски ликови од типот „божици – родилки“, во согласност со нивната иконографија и семантика, која укажува на можноста трагите од овие роговидни (триглави) божици – покровителки на: раѓањето, растењето, вегетацијата, но и на смртта, да се сретнат на посочените везови. И покрај големиот временски и културен дисконтинуитет, изненадува семантичката и структурната сродност на овие древни божици на плодноста со елементите од посочениот вез (фигурата на родилката, роговидните и астралните елементи). Интерференцијата на овие елементи (на иконографско ниво) укажува на можноста, трагите на овие култови да биле проширени и на територијата на југоисточниот

²¹ *Околно* и бој од женска кошула *орлеанскиџе*, с. Ореово, Битолско Мариово (Мало Мариово). АИФ инв. бр. 1527, цртежи.

Балкан, инкорпорирани во традиционалната култура, верувањата и обичаите на народите од тие простори, кои и покрај христијанизацијата, сочувале одредени претхристијански елементи манифестирани воедно и во традиционалната орнаментика. Иако ваквото толкување, со оглед на нивното потекло, значењето и широката временска, просторна и културна распространетост, остава простор за понатамошно истражување, ќе се обидеме да дадеме одредени паралели што ги остваруваат овие мотиви со некои древни „божици мајки“ со дуален карактер и тројност во својата манифестација.

Сликата на антропоморфната женска фигура со тројно аспектирана глава, најверојатно претставува персонификација на двојните или на тројните божици, кои се наследнички на т.н. „големите божици“ од периодот на матријархатот, чиј култ на почитување на плодната мајка – земјата – заштитничката, почнува уште од палеолитскиот и неолитскиот период. Ова го потврдуваат неолитските и палеолитските фигури на стеатопигични жени, кои речиси и немаат други персонални обележја, освен големите гради и стомак како симболи на плодноста – но не само човечката, туку воопшто како персонификација на плодноста на природата. Во врска со зачетоците на овие верувања поврзани со култот на природата, персонифицирани со жената мајка, Елијаде ќе изјави: „Постојано ќе наидуваме на религиозни идеи, митологии и обредни сценарија, кои се поврзани со ‘тајната’ на растителниот свет. Оти религиозната креативност не ја оживеал емпирискиот феномен на земјоделството, туку мистеријата на: раѓањето, смртта и повторното раѓање, која е поистоветена со ритмот на вегетацијата“ (Eliade 1991, 1: 36).

Во рамките на овие системи на верувања кои се развивале независно еден од друг во различни културни ареали, може да се забележи дека божествата, кои се олицетворение на земјата како симбол на плодноста, најчесто се од женска природа. Како „големи божици – мајки“ (Magna Mater) во нив најчесто се содржани крајно спротивставените дуалистички аспекти на нивната божествена природа, и тоа како апсолутни владетелки на: животот, раѓањето и смртта, кои владеат не само со земниот свет, туку и со трите космички пространства: подземниот, земниот и небесниот. Како божици на плодноста, тие се заштитнички на раѓањето и воопшто на животот. Притоа, нивната божественост како прародилка и заштитничка не се однесува само на божествата на земјата, туку и на изведените божества, кои се однесуваат на: плодноста, раѓањето, храната, зачувувањето на животот, градовите и сл. Секако, како што ќе истакне Гревс, овие женски божества на плодноста имале и свој машки пандан, „оплодувач“ во различни форми, но фокусот секогаш бил ставен на „бесмртната божица

мајка“ (Greys 1995: 4). Повеќезначниот карактер на овие митски „божици мајки“, како суштински и апсолутни владетелки на природата и на нејзините циклични сили, го среќаваме во многу древни митски религиски системи, персонифицирани во ликовите на божиците мајки со дуалистичен карактер, кои истовремено се владетелки и на небесните и на хтонските сили, како и владетелки на животот и смртта, на плодноста, и разорувањето на живиот и неживиот свет. Двојниот аспект на мајките божици може биде изразен во неколку форми и аспекти:

- во својата дуалистичка манифестација на самата себеси, како кај индиската божица Деви, која се јавува како божица на љубовта – Парвати, но и како божица на разорувањето – Кали;

- преку двојството на односот *мајка – ќерка*, кој највпечатливо е изразен преку ликот на Деметра – божицата на: плодноста, посевите, жетвата и житото, и нејзината ќерка Персефона – божицата на подземните сили (Jordan 2004: 73), односно Коре, т.е. Кора, како нејзина земна виргинална алтернација. Нејзиниот римски пандан е божицата Керера (Jordan 2004: 61), која е поврзана тесно со циклусите на раѓање во природата и на нејзината ќерка Просерпина.

Античката Деметра²² има комплексна личност за која се смета дека е производ на синкретизација на божицата на житото и божицата на подземниот свет, која сè до времето на Хомер останува позната како божица на вегетацијата и смртта, односно на раѓањето и на смртта (Greys 1995: 53). Керера, пак, иако во римскиот пантеон се смета за пандан на Деметра, има покомплексно потекло како божица мајка и се поврзува и со митовите за: Инана, Иштар, Артемида и Кибела (Jordan 2004: 61). Со Деметра им е заедничко управувањето на вегетацииските циклуси по годишните времиња, што се поврзува со љубовта на нивните ќерки Просерпина (на Керера) и Персефона (на Деметра), грабнати од владетелот на подземниот свет Хадес, т.е. Плутон во римскиот пантеон. Односот мајка – ќерка може да се проследи и кај феникиската божица на плодноста, воедно и божица на војната и разорувањето – Анат и нејзината ќерка Ашерат/Ашторет/Астартатра, божица на плодноста, на што укажува и нејзиното име што во превод значи *ушџерус* (матка). Нејзин пандан е асировавилонската божица на: плодноста, љубовта, војната и сексуалноста – Иштар (Jordan 2004: 142), сродна на сумерската Инана или на арамејската Астарта, кои по своите атрибути се споредуваат со старогрчката Афродита. И така, како што Афродита страда по својот љубовник Адонис, така Иштар страда по Тамуз, Изиди – по Озирис, а Кибела – по Атис (Jordan 2004: 141).

²² Најпознати мистерии посветени на неа се Елевисинските мистерии.

Биполарната манифестација на големите божици мајки може да биде изразен и преку односот сестра – сестра, модел што може да се проследи кај сумерската божица на љубовта и на плодноста Инана и нејзината сестра Ерешкигал – владетелка на подземниот свет; и египетската божица мајка, „божицата со илјада имиња“ – Изида и нејзината сестра Нефтис, божица на задгробниот свет, кој го изразува нејзиниот темен аспект. Кај повеќето од овие божици мајки аспектирани се соларните, но и лунарните симболи. Па, така, во древниот Египет, Хеката учествувала во раѓањето на Сонцето, исто како и Сехмет, божицата со лавја глава, ќерка на Ра (и двете со подревен карактер), додека пак соларно-лунарните аспекти се содржани кај Изида, која, со текот на времето ги апсорбирала атрибутите на древната космичка божица мајка, Хатор, по што, слично како и таа, била претставувана со рогови на главата, во чиј центар бил поставен сончев диск, како во рацете го држи своето дете Хорус, изразувајќи го воедно лунарниот и соларниот принцип. Всушност, „мајката Земја е секогаш хтонска и повремено е поврзана со месечината, или преку веќеспоменатата крвна жртва, или преку жртва на дете, или затоа што е украсена со српеста месечина“, претставена како темна, во црна и црвена боја, кои се нејзините главни бои, често со примитивен израз на лицето (Jung 1969: 312), претставени и во посочените везови, крајно стилизирани во согласност со техниките на вез, карактеристични за повеќето македонски везови.

Како лунарни и хтонски божици кои ги носат мртвите во подземниот свет и се познати и како божици на подземјето и на ноќните демони, се: Лилит, Нефтис, Мелузина. Тројните аспекти, пак, на овој тип божици, можеме да ги проследиме кај келтската божица Мориџа-Бадб-Маха, како и кај малоазиската божица на судбината Хеката, прикажана со три глави, позната кај древните Римјани и како „божица на трите патишта“ (лат. *Trionidis*, *Trivia*), односно *Триглава* (лат. *Tricephalus*, *Triceps*) (цит. спор. Тахо-Годи 1990: 143). Комплексниот повеќезначен лик на Хеката може да се проследи во античките култови на плодноста, каде што се јавува како заштитничка на раѓањето и на сè што ’рти и расте. Според археолошките истражувања, најстарите наоди на оваа божица потекнуваат од просторот на Егејското Море и од Мала Азија, т.е. од просторите на древна Тракија и Карија (Мала Азија), а нејзиниот култ бил особено распространет во периодот на Римското Царство, додека пак во средновековието, нејзиниот лик бил целосно дијаболозиран од страна на свештенството на трите абрахамистички религии. Според Јунг, Хеката, божицата на античките грчки преданија и паганството, се појавува како лиминална божица. Таа претставува значаен психолошки архетип што оди подалеку од едноставните митолошки приказни и продира во најдлабоките одаи на човековата потсвест. Нејзината

комплексна симболика ја отелотворува не само божествената фигура, туку и психолошката трансформација што ја одразува сложената структура на човековата психодуховна еволуција, манифестирана преку тројната женска природа: Девица, Мајка, Старица (Jung 1969: 312, 313). Јунговиот концепт на архетипски обрасци наоѓа извонредна резонанција во основната симболика на култот на Хеката, која воедно во себе го овоплотува моделот на тројната женска природа: Девица, Мајка, Старица. Тие, не се само последователни животни фази, туку динамични психолошки состојби на свеста, при што секоја претставува длабок аспект на женската психолошка интеграција (Jung 1969: 313). Од јунговска перспектива, Хеката не е само митолошка фигура, туку и софистицирана психолошка мапа, која го претставува динамичниот, нелинеарен процес на индивидуализација – патувањето кон психолошка целовитост, што ги надминува линеарните наративи за личен развој. Нејзиниот троен аспект сугерира дека психолошкото созревање не е секвенцијален процес, туку истовремено, повеќедимензионално искуство, каде што: Девицата, Мајката и Старицата коегзистираат во рамките на индивидуалната психа, претставувајќи ја способноста да се задржи комплексноста и да се осветли она што општеството обично го маргинализирало. Отука, во најдлабоките ритуали посветени на култот на Хеката, иницијантите биле предизвикани да се соочат со своите психолошки сенки, со оние несвесни аспекти за себе, кои обично се потиснуваат или негираат (Jung 1969: 313).

Односот мајка и ќерка, постара и помлада, посилна и послаба претставени преку митолошките ликови на Деметра и Коре, според Јунг, се архетипови, кои го прошируваат „тесноограничениот свесен ум ограничен во просторот и во времето, давајќи му интимации за поголема и посеопфатна личност, која има удел во вечниот тек на нештата...“, при што Коре ја симболизира состојбата на младешко битие, чувство на „единствена сама за себе“ и е значајна фигура во развојот на женската свест (Jung 1969: 311). Таа не е само фигура во митологијата, туку и моќна сила во човечката психа, особено за жените, па дури и за мажите, како аспект на анимата, и архетип поврзан со потенцијално обновување и длабока врска со суштинската природа и со карактерот на поединецот (Jung 1969: 316).

При анализата на овие антропоморфни мотиви се обидовме да ги утврдиме не само нивните ликовно-семантички обележја, туку и можните релации што тие ги воспоставуваат со одредени божества во рамките на определени митолошки концепти. Сметаме дека генезата на развојот на големите божици во божици на цикличните сили – на плодородноста и растителниот свет, постепено резултирала со трансформација на нивната основна иконографска форма и симболика. Како нивни примарни атрибути најчесто се јавуваат: класјето, житото,

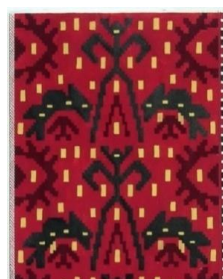
рогот, кошницата полна со плодови, дрвото итн. На тој начин тие иконографски ја градат симболичката релација: Божица – плодородноста – вегетацијата, односно жена – родилка – билка. Траги од овие симболички нарации пронаоѓаме во фолклорното творештво на многу народи. Примери во кои жена-родилка, жена-билка, жена-дрво се јавува во фитоморфизирана форма или пак билните елементи се со антропоморфизирани обележја, задржувајќи ги притоа основните семантички содржини и карактеристики на мотивите на „божици“ од типот *Potnia theron* и „големи мајки родилки“ застапени во македонското традиционално текстилно творештво, се единствени од овој тип и не се среќаваат во традиционалната текстилна орнаментика во поширокиот културно-географски ареал. Во прилог на нашата тема на излагање, посочени беа група мотиви, дел од македонската традиционална везбена орнаментика, во кои се актуализирани биолошките функции на жената, чија семантичка структура сметаме дека се надоврзува со древните космогониски теогонии, во кои централно место ѝ припаѓа на „жената родилка“, создателка на сиот жив свет. Имајќи го предвид обредно-апотропејскиот карактер на невестинската носија од Македонија, во чија орнаментика се јавува токму ликот на „големата мајка“ – родилка и владетелка на сиот свет, сметаме дека нејзината појава во целост кореспондира со основната биолошка функција на жената, а тоа е моќта и способноста да раѓа изразувајќи ја воедно позицијата и улогата на древните архетипски „божици мајки“, која ја имале тие во колективната меморија на Македонците.

Сл. 6: Минојската божица *Potnia theron* на врв на планина, пред светилиште, во присуство на нејзиниот сопруг или посветеник. Кносијански печат откриен од Џон А. Еванс

Сл. 7: Мотив: кукла или сокај од женска кошула *џерѓевлија*, с. Булачани, Скопско, АИФ инв. бр. 247, цртежи

Сл. 8: Вез од женска кошула *мариовска*. Мотиви: *корење, ушайки, зрна, бајрачиња, срџчиња*, с. Маргари, Прилепско. АИФ инв. бр. 730, цртежи

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Велев, Д. Д. 1960. *Български килими до края на XIX век*. София: БАН.

Витковић-Жижић, М. 2001. *Пиројски ћилими*. Београд: Музеј примењене уметности.

Гура, А. 1997. *Символика живописных в славянской народной традиции*. Москва: Институт славяноведения и балканистики, РАН.

Лосев, А. Ф. 1990. Европа: *Мифологическии словарь*. Милетинский, Е. М. (ред.). Москва: Советская энциклопедия, 204.

Лосев, А. Ф. 1990. *Персефона. Мифологическии словарь*. Милетинский, Е. М. (ред.). Москва: Советская энциклопедия, 430.

Ристовска Пиличкова, Ј. 2009. „Симболиката на мотивот на кулата во народните приказни и македонската текстилна орнаментика“. *Македонски фолклор*, год. XXXV, бр. 68. Скопје, 125–136.

Ристовска Пиличкова, Ј. 2020. *Геометрискиите мотиви во македонската традиционална текстилна орнаментика*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Ристовска Пиличкова, Ј. 2021. *Симболиката на зооморфните мотиви во македонската традиционална текстилна орнаментика*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Ристовска Пиличкова, Ј. 2024. *Златниот цвет на волшебната нитка*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Тахо-Годи, А. А. 1990. *Геката: Мифологический словарь*. Е. М. Милетинский (ред.). Москва: Советская энциклопедия, 143.

Хаџи-Ристић, М. 1969. *Збирка народних мотива из Македоније, Косова и Метохије*. Београд: Завод за издавање учебника социјалистичке републике Србија.

Хомер. 2013. *Илијада*. Скопје: Феникс.

Чаусидис, Н. 1994. *Митските слики на Јужните Словени*. Скопје: Мисла.

Чаусидис, Н. 2005. *Космошки слики – симболизација и митологизација на космосот во ликовниот медиум*. Том 1–2. Скопје: Никос Чаусидис.

Латинични изданија

Burkert, W. 1985. *Greek Religion*. Basil Blackwell Publishing & Harvard University Press.

Chevalier, J. & A. Gheerbrant. 1983. „Krug“. *Rječnik simbola*. Zagreb: Matica Hrvatske.

Elijade, M. 1991. *Istoriја verovanja i religijskih ideја 2: Od Gautame Bude do trјumfa hrišćanstva*. Beograd: Prosveta.

Fromm, E. 1986. *Anatomija ljudske destruktivnosti*. Zagreb: Naprijed, Nolit, Zagreb.

Görgünay-Kirzioğlu, N. 2001. *Altayar'dan Tunaboyu'na Türk Dünyası'nda ortak Yanişlar* (Motifler). Ankara.

Grevs, R. 1995. *Grčki mitovi*. Mitrinović-Omčikus, G. (прев.). Beograd: Nolit.

Jordan, M. 2004. *Dictionary of Gods and Goddesses*. II ed. New York: Facts on File.

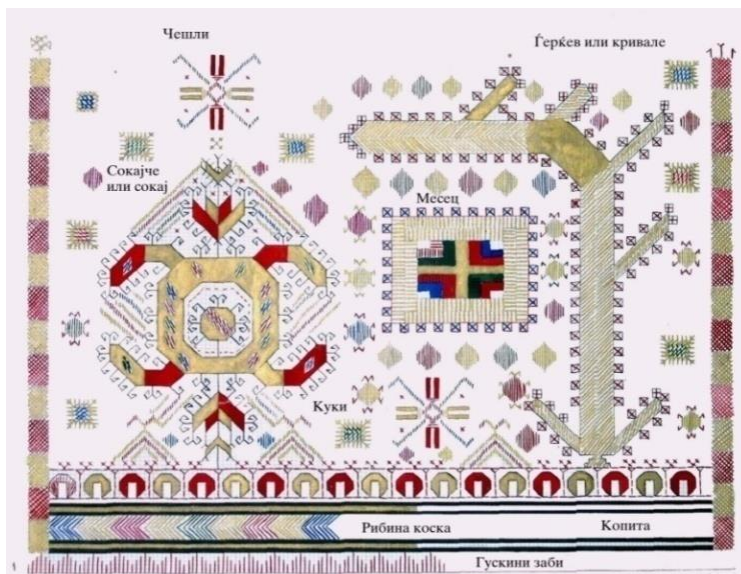
Jung, C. 1969. "The Psychological Aspects of the Kore". *The Collected Works of C. G. Jung*, Vol. 9 (Part 1): Archetypes and the Collective Unconscious. New York: Princeton University Press.

Mellart, J. 1967. *Çatal Hüyük: a Neolithic town in Anatolia*. London: Thames and Hudson.

Други извори

Чаусидис Н. *Митолоџизација на ѓросѓорот во ликовниот медиум (космос-кука-човек)*, резиме од предавањето одржано на УКИМ на 25.5.2004.

Прилози Илустрации

Сл. 1: Вез на долница на женска кошула *ѓерѓевлија*. Мотиви: кукла (сокај), месец, чешли, виѓли, свезди, куки, којѓиѓа, ѓускини заби, рибина коска итн., с.

Булачани, Скопска Блатија. АИФ инв. бр. 247, цртежи
(фото: Ј. Ристовска Пиличкова)

Сл. 2: Вез на долница на женска кошула *ѓерѓевлија*. Мотиви: *сокајче* (кукла), *ѓерѓевче* или *кривале*, *чешли*, *месец со облази*, *свезди*, *куки*, *рибина коска*, *ѓускини заби*, с. Булачани, Скопска Блатија, МГС инв. бр. 2566 (цртеж: Ј. Ристовска Пиличкова)

Сл. 3: Вез на женска кошула *корењачка*. Мотиви: *кукли* и *вејки*, с. Булачани, Скопско. АИФ инв. бр. 180, текстил (фото: Ј. Ристовска Пиличкова)

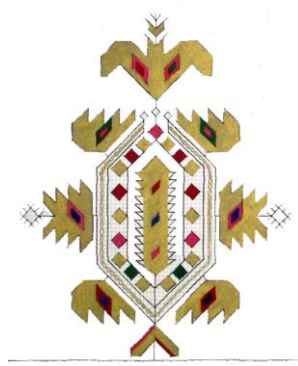
Сл. 4: Вез на женска кошула *двее кукли* или *двее вејки*. Мотиви: *кукли*, *вејки*, *амајлија*, *насии*, *џровези*, с. Усје, Скопско. АИФ инв. бр. 255, цртежи (фото: Ј. Ристовска Пиличкова)

Сл. 5: Вез на женска кошула мала јурмена. Мотиви: кукли, вејки, амајлија, с. Драчево, Скопска Блатија (цртеж: Мара Хаци-Ристић)

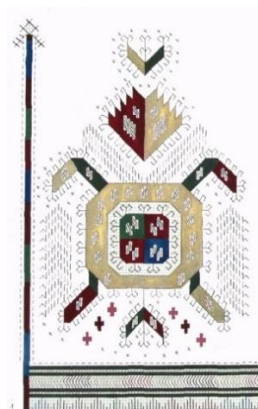
Сл. 6: Вез на женска голема кошула. Мотив: голема кукла, с. Црешево, Скопска Блатија, 1886 год. АИФ инв. бр. 246, цртежи

Сл. 7: Вез на женска кошула ѝлойица. Мотив: кукла, с. Кучково, Скопско. АИФ инв. бр. 312, цртежи (фото: Ј. Ристовска Пиличкова)

Сл. 8: Вез на женска кошула мала јурмена. Мотиви: кукли, вејки, амајлији, ѝровези, с. Драчево, Скопска Блатија. АИФ инв. бр. 141/1-а, завезоци (фото: Ј. Ристовска Пиличкова)

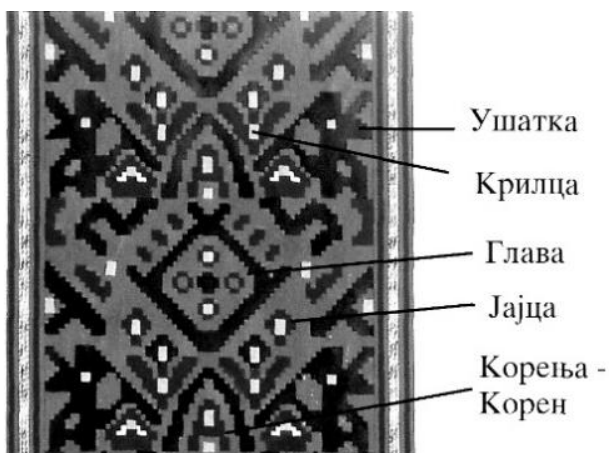
Сл. 9: Мотив: кукла, с. Сопиште, Скопско. АИФ инв. бр. 244, цртежи (фото: Ј. Ристовска Пиличкова)

Сл. 10: Вез од долница на женска кошула, Мариово. „Завод и музеј – Битола“

Сл. 11: Вез на бој од женска кошула *џирије злаи*, с. Ореово, Мариово. АИФ инв. бр. 1527, цртежи (фото: Ј. Ристовска Пиличкова)

Сл. 12: Вез на бој од женска кошула *орлеанскиџе*, околно: *џирије злаи*, с. Ореово, Мало Мариово. АИФ инв. бр. 1527, цртежи (цртеж: Ј. Ристовска Пиличкова)

**THE COSMOGONIC CHARACTER OF ANTHROPOMORPHIC MOTIFS
WITH FEMININE FEATURES IN MACEDONIAN TRADITIONAL
EMBROIDERY**

Jasminka Ristovska Piličkova

„Marko Cepenkov” Institute of folklore in Skopje

Summary

In this paper, examples of Macedonian traditional embroidery will be analyzed, in which anthropomorphic motifs with female features appear as dominant, depicted in a childbirth pose, the so-called women in childbirth or the “Potnia theron” type. Both groups contain a series of variants and modifications, part of more complex compositional units, which belong to the embroidery ornamentation of bridal, ritual-festive, wedding shirts related to the idea of fertility and well-being, with emphasized apotropaic elements. Their reduced appearance, limited only to certain clothing forms characteristic of women’s ritual and festive costumes, points to the conclusion that it contains a series of semantic elements and archetypal codes related to the semiotic and iconographic narratives recognized in older models of the so-called “great mothers” in the cultures that developed in the wider Mediterranean basin in the later period, starting from the Neolithic period. Considering the ritual-magical character of the ritual-festive, bridal costume from Macedonia, whose ornamentation embodied the representation of the “great mother-birthmother” and ruler of the whole world, represented in the ornamentation of the indicated types of embroidery, we believe that its image fully corresponds to the basic biological function of a woman, which is the power and ability to give birth, expressing at the same time the position and role of the ancient archetypal “mother goddesses” that they had in the collective consciousness of the population of Macedonia.